

Dr. Tóth Róbert – Dr. Túróczi Imre – Dr. Kása Richárd

A vállalati pénzügyi tudatosság egyre inkább felértékelődő szerepe a koronavírus válság és az orosz–ukrán konfliktust követően

ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban egyre inkább felértékelődik a vállalati pénzügyi tudatosság szerepe és jelentősége, aminek legfőbb okozói egyrészt a folyamatosan és drasztikusan változó üzleti környezet, másrészt a gazdasági és geopolitikai változások. Mindezek gyökerei a 2008-as pénzügyi válságra vezethetők vissza, ugyanakkor a 2020-as koronavírus válság, majd a 2022-ben kirobbant orosz–ukrán konfliktus még inkább felszínre hozta a vállalatok pénzügyi tudatosságának jelentőségét. A vállalkozások újabb és újabb kihívásokkal szembesülnek, amelyekre megfelelő pénzügyi válaszokat szükséges adniuk. Ez azonban tudatosságot követel meg tőlük, valamint a velük kapcsolatban lévő érintettek-től egyaránt, így az államtól, a pénzügyi intézményektől és a helyi hatóságoktól is, kiemelten a helyi önkormányzatoktól.

Tanulmányunkban elemezni kívánjuk a hazai KKV-szektor pénzügyi tudatosságának mértékét. Kutatásunk során kkv-k körében végrehajtott három mintavétel adatait elemezzük konfirmatív faktormodell segítségével. A belső és külső pénzügyi mutatók súlya jelentősen változott modellünkben a COVID-19 járvány és az orosz–ukrán konfliktus miatt. 2022-re a kockázati és biztosítási index vált a legfontosabb mutatóvá, a külső pénzügyi mutatók fontossága növekedett, míg az adózási index jelentősége csökkent.

Kulcsszavak: vállalati pénzügyi tudatosság, pénzügyi stratégia, helyi önkormányzatok pénzügyi felelőssége, vállalati versenyképesség, változó üzleti környezet

BEVEZETÉS

A vállalatok pénzügyi tudatosságával foglalkozó szakirodalmak két alapvető részre bonthatók: a tanulmányok többsége a gazdasági fellendülés idején elemzi a témát (Rakow, 2019; Anderson et al., 2017; Győri és Czákó 2018; Lee, 2017), míg az utóbbi időben több olyan tanulmány is megjelent, amely a válságos időszakokra fókuszál, ahol a külső negatív hatások dominálnak (Stella et al. 2022; Tian et al., 2020, 2023). Kuruczleki (2020) azonban arra figyelmeztet, hogy további kutatásokra van szükség annak érdekében, hogy megértsük a vállalati pénzügyi műveltség kutatásának különbségeit a gazdasági fellendülés és a visszaesés idején. Jelen tanulmányban egy összegzést végzünk arról, hogy a hazai bázison végzett elemzéseink milyen aktuális helyzetet mutatnak, és milyen fejlődési irányt vetítenek előre ebben a tárgykörben.

2020 elejétől a Covid-19 világjárvány új kihívások elé állította az egész világot, így Magyarországot is, majd az orosz–ukrán há-

ború egy újabb gazdasági dimenziót nyitott ki. A két gazdasági (globális) kihívás egészen más hátterű és folyamatú, azonban a következmények között erős hasonlóságok vannak, aminek egyik talán legfontosabb pontja az, hogy a vállalkozások reakció, reagálási és döntéshozatali képességei, valamint pénzügyi viselkedései egyértelműen felértékelődtek (Tóth et. al., 2022, 2023). A kihívások azonban már a 2008/2009-es gazdasági válság idején megkezdődtek, és kérdéses annak megítélése, hogy a válság után a cégvezetők milyen következtetéseket vontak le, eszközöltek-e módosításokat az üzletmenetben, a folyamatokban; helyeztek-e nagyobb hangsúlyt a pénzügyi és menedzsment ismeretekre. Egyre több hazai és nemzetközi tanulmány hívja fel a figyelmet arra, hogy a vállalati pénzügyi tudatosság területén jelentős lemaradás tapasztalható a hazai vállalati szegmensben (Pál, 2017; Lusardi–Mitchell, 2014). A pénzügyi kultúra fejlesztése egyre inkább közös céllá válik, mivel a pénzügyi kultúra fejlesztése valamennyi gazdasági szereplő közös érdeke (Béres–Botos, 2013). Számos tanulmány bebizonyította, hogy a pénzügyi tudatosság fejlesztése előnyös a piaci szereplőkre (beleértve a háztartásokat és a vállalkozásokat is), ugyanakkor teljes gazdaságpolitikai szinten is, hiszen stabilizálja és egyben dinamizálja a gazdasági folyamatokat (Dembinski, 2018 Putri–Hamidi, 2019). A pénzügyi kultúra magasabb szintje kevesebb hangsúlyt igényel az újraelosztási és stabilizációs célokra, és pozitív hatással lehet egy ország versenyképességére is (Klapper et al., 2012; Gyórfy, 2017).

A VÁLLALATI PÉNZÜGYI KULTÚRA JELENTŐSÉGE

A 2008-as pénzügyi válságot követően a bankoknak szigorú szabályozásokat kellett bevezetniük, ami a hitelkínálat korlátozásához vezetett (Mills–McCarthy, 2014). Ez szükséges is volt, hiszen a bankok csökkenteni szerették volna kockázatukat és redukálni kívánták az úgynevezett NPL rátájukat. Mindez jelentős szigorítást eredményezett, aminek egyik részleges következménye az lett, hogy extrém módon beszűkült a vállalati hitelezés és szinte bekövetkezett az úgynevezett credit crunch jelensége. A finanszírozói oldalon bekövetkezett szigorítás ugyanakkor csak az egyik lehetséges eszköz a kockázatok elkerülésére. A másik oldalon megoldás lehet a vállalati pénzügyi kultúra fejlesztése. Csiszárík-Kocsir és Garai-Fodor (2018) szerint a pénzügyi kultúra és tudás fejlesztése és javítása a jövő kulcskérdése. Főleg olyan időszakban, amikor a válságok egymás után következnek be (lásd Covid-19 vagy orosz–ukrán konfliktus, energiakrízis). Egy ilyen helyzetben nem csak a ve-

zető képességek szerepe kerül fókuszba, hanem az alkalmazott menedzsment-eszköztár is, és azon belül a pénzügyi eszközök egyértelműen felértékelődnek.

Asenge és szerzőtársai (2016) megállapították, hogy a kkv-szektor egy része nem is rendelkezik megtakarítási és beruházási tervekkel, és a vállalatvezetők gyakran nem rendelkeznek a vállalati finanszírozással kapcsolatos ismeretekkel. Mindezek a tényezők hatással vannak a vállalati teljesítményre (Enilola–Entebang, 2017). A pénzügyi kultúra meghatározhatja a finanszírozási struktúrát is. Megállapítható, hogy a magasabb pénzügyi kultúrával rendelkező vállalatok nyitottabbak az új finanszírozási lehetőségekre (Heleta, 2014). Ma pedig egyértelműen látható, hogy a pénzügyi diverzifikáció milyen előnyöket hordoz, főleg akkor, amikor a kitétség és a függőség más egyéb területeken is jelentős. Klapper (2012) és Lusardi (2014) elemzésükben szintén kiemelik a finanszírozás diverzifikálásának szükségességét, ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a kkv-k alacsony szintű ismeretekkel rendelkeznek a pénzügyi irányításról (beleértve a tervezést, a pénzügyi irányítást, a pénzügyi döntéseket és a pénzügyi hozzáféréssel kapcsolatos korlátozott információkat). Eniola és Entebang (2017) rámutatnak, hogy a vállalatvezetőknek további, a kkv-k körében előforduló problémákat kell megoldaniuk, beleértve a vállalati stratégia és a vállalati struktúra fejlesztését, a minőség- és teljesítményértékelési rendszerek és a termelési folyamatok hatékonyságának javítását. A szerzők szerint ezek mindegyike pénzügyi szükségletekre utal. Zabolotny és Wasilewski (2019), valamint Ye és Kulathunga (2019) által írt tanulmányok kiegészítik ezt a gondolatmenetet, mivel ezek is a pénzügyi fenntarthatóság jelentőségére reflektálnak.

A fenntarthatóság a pénzügyek területén is kiemelt jelentőségű (Bethlendi–Lentner, 2018). Nem tekinthetünk el attól az alapvetéstől, hogy a külső eladósodás is csak akkor járul hozzá a fenntartható növekedéshez, ha az produktív beruházásokat finanszíroz. Ebből egyenesen az következik, hogy a jelenben meghozott finanszírozási döntéseknek a fenntartható és zöld jövőt kell szolgálniuk. Ehhez azonban megfelelő “zöld és fenntartható” finanszírozási ismeretekre is szükség van. Ebből pedig egyenesen az következik, hogy a fenntarthatósági kérdéskör fontos részét kell, hogy képezze a pénzügyi tudatosságnak (Putri et al., 2019). Ye és Kulathunga (2019) hangsúlyozzák, hogy a pénzügyi műveltség nagyon fontos előrejelzője a finanszírozáshoz való hozzáférésnek, valamint a kkv-k pénzügyi kockázatokhoz és fenntarthatósághoz való hozzáállásának.

Az elmúlt években tartó bizonytalanság is erősíti ezt a megállapítást. Ezért azzal érvelünk, hogy mind mikro, mind pedig makrogazdasági szinten meg kell tenni mindent azért, hogy a pénzügyi döntések sokkal megalapozottabb módon kerüljenek meghozatalra (Lentner, 2015). Ennek jó eszköze lehet a pénzügyi tudatosság fejlesztése. Látható azonban, hogy a pénzügyi műveltségnek nincs általánosan elfogadott definíciója, sem vizsgálati módszertana, annak ellenére, hogy számos nemzeti és nemzetközi szerző javasolta saját meghatározását (Bárzsi-Zéman, 2015; Heleta, 2014; OECD, 2005). A pénzügyi műveltség színvonalának mérése összetett és nehéz feladat.

Nunoo és Andoh (2012) szintén hasonló megállapításra jutottak. Vizsgálatuk során kiemelten fókuszáltak a KKV-szektoron belül meglévő “tudásállományra”. Kutatásaik egyik leg-

fontosabb eredménye, hogy az első számú cégvezető pénzügyi tudása és műveltsége meghatározza a teljes szervezet pénzügyi kultúrához és annak fejlesztéséhez való hozzáállását. Nunoo és Andoh (2012) megállapítják, hogy a cégvezetők nyitottsága pozitívan hat a szervezet egészének nyitottságára, valamint a cég pénzügyi fejlődésére is. A szerzők bizonyítják a pénzügyi műveltség és a pénzügyi teljesítmény közötti statisztikailag is igazolható kapcsolatot.

VÁLLALKOZÁSOK PÉNZÜGYI TUDATOSSÁGÁNAK SZEREPE AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS MŰKÖDÉSÉNEK STABILITÁSÁBAN

A pénzügyi tudatosságról, annak a vállalkozások pénzügyi jövedelmi helyzetére gyakorolt hatásáról több írás jelent meg a szakirodalomban. Azt azonban kevesebben vizsgálják, hogy a pénzügyi tervezés és elemzés, a tudatosság mennyire elengedhetetlen az államháztartásban, a közszférában is. Témánk szempontjából az államháztartás nemzetgazdaságban betöltött szerepét leegyszerűsítve úgy tudjuk megfogalmazni, hogy az biztosítja a közszolgáltatások ellátását, másrészt gazdaságirányítási, fejlesztési feladatokat lát el (Lentner, 2019). A gazdaság és társadalom biztonságának feltétele rövidtávon a megfelelő szintű szolgáltatás, hosszútávon a gazdaság dinamikus fejlődése, amely képes a szükséges jövedelmek, adóbevételek kitermelésére.

Az államháztartás működése során bevételeket gyűjt, amelyből fedezni tudja a közszolgáltatásokat és biztosítja a gazdaságfejlesztéshez szükséges forrásokat. A vállalkozások stabil pénzügyi jövedelmi helyzete egyértelműen feltétele a bevétel beérkezésének, így a gazdálkodók tudatossága az államháztartás szempontjából is fontos tényező.

Az államháztartás működésében, a bevételek hasznos elköltesésében, a deficit elkerülésében jelentős szerepe van a közintézmények, önkormányzatok pénzügyileg tudatos működésének. A közpénzekkel való gazdálkodás sajátos tulajdonsága, hogy a gazdálkodás sokkal inkább szabályozott központilag, mint a magánszférában.

Az államháztartás gazdálkodása esetén speciális szabályok érvényesülnek, több jogszabálynak kell megfelelni és a pénzügyi tudatosság mellett fontos szerepet kap a jogkövető magatartás is. A közpénzek tulajdonosa közvetlenül és közvetett módon az állam, így annak felhasználást az állam szabályozza törvények által. A pénzügyi folyamatokat – az összehasonlíthatóság érdekében – a viszonylagos gazdálkodási önállósággal rendelkező önkormányzatoknál érdemes áttekintnünk.

Tény, hogy 2010-re az önkormányzatok jelentős mértékben eladósodtak és az adósságszolgálat teljesítése már a mindennapi működést veszélyeztette. A hitelek átvállalása mellett a pénzügyi tervezés, a biztonság kiemelt szerepet kapott és két fontos jogszabály jelent meg ennek érdekében. A 2011. évi CXCV. törvény az államháztartás működését szabályozta, megjelent a 2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról. A szakterület fontosságát egyértelműen igazolja, hogy a nemzetgazdaság eladósodottságának mérséklése megjelent a 2011. év áprilisában elfogadott Alaptörvényben. A helyhatóságok gazdálkodás esetén meg kell említenünk a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvényt, amely szintén rendelkezik feladatokról, hatáskörökről és felelőségekről.

A pénzgazdálkodás szempontjából néhány alapvető előírást említünk meg, amelyek biztosítják fenntartható működést.

- Minden önkormányzat köteles éves pénzügyi tervet készíteni és azt legkésőbb tárgyév március 15-ig elfogadni. Elfogadott költségvetés hiányában a normatív támogatások nem folyósíthatók.
- Éves költségvetésnek a működést biztosítania kell, hiánnyal nem tervezhető. Szükség esetén a működés költségeiből kell megtakarítani a hiányzó összeget.
- Az önkormányzat év közben vehet fel működéshez hitelt, de azt minden év december 31-ig vissza kell fizetnie.
- Éven túli hitelt fejlesztési céllal néhány kivételtől eltekintve – kisebb összeg – csak kormányengedéllyel vehet fel az önkormányzat. A hiteligénylést meg kell indokolni és igazolni kell, hogy a település az adósságszolgálatot tudja teljesíteni.
- A tervben bevételi és kiadási előirányzatok szerepelnek, amelyeknek meg kell egyezniük. A bevételeket be kell hajtani, a kiadások csak ebben az esetben teljesíthetők.
- Tilos a kötelezettségvállalás abban az esetben, ha nincs annak a bevételi oldalon fedezete. A fedezetlen kötelezettségvállalás bűncselekmény.
- Amennyiben az önkormányzatnak 30 napnál régebben lejárt tartozása van köteles adósságrendezési eljárást kérni saját maga ellen.

Az önkormányzati gazdálkodás során felelősség a polgármester és a jegyző terheli. A törvényeknek megfelelő működés mellett egyre inkább elterjedt a pénzügyi elemzés és a kontrolling módszertana, amit Gárdos Csaba és szerzőtársai által írt „Köz-pénzügyek” című könyv részletesen ismertet. Tapasztalatunk, hogy a módszereket a közintézmények egyre nagyobb körben alkalmazzák és a gazdálkodás ma már nem csak a beérkező pénzeszközök elosztására korlátozódik, hanem elemzéseket is végeznek.

Próbáljunk meg válaszolni az alapkérdésünkre. A tudatos pénzügyi magatartás, mint a gazdálkodás alapja az önkormányzatok esetében törvény által kikényszerített tényező, vagy saját igényességen alapul? A megatartási normákat törvény írja le, de az felelősen gazdálkodó vezetők esetében belső igényként is megjelenik.

MÓDSZERTAN

Vizsgálati körünk a 25-250 fős, 50 millió eurónál kisebb éves árbevéttel vagy 43 millió eurónál kisebb mérlegfőösszeggel rendelkező magyar vállalatokra terjed ki, az EU 2003/361 számú javaslata szerint. A megfelelő mintaméret meghatározásához 95%-os konfidenciaintervallumot és 5%-os standard hibát használtunk.

Felmérésünk során szisztematikus véletlenszerű mintavételt alkalmaztunk: a vállalatokat 2019 februárja és májusa között országos roadshow-k során kerestük meg (így a minta a 2018-as pénzügyi év pénzügyi adataival rendelkező vállalatokat tartalmazza), majd 2021 és 2022 májusa és augusztusa között ugyan ezen válaszadók körében egy második mintavételre került sor. Ebből a három független mintából alkottuk meg modelljeinket. A mintából minden olyan elemet eltávolítottunk, ahol a válaszadás hiányos volt, vagy a válaszadók válaszaik alapján kiugróan tekinthetők (elsősorban a kiemelkedő árbevéttel rendelkező vállalatok). Ennek alapján a minták kevesebb elemet tartalmaznak, mint a valós mintavétel: $n_1 = 1365$ vállalkozás a 2019-es felmérésből, $n_2 = 1496$ a 2021-esből, és $n_3 = 992$. Mind-

három minta 95%-os konfidenciaintervallummal és 3% alatti standard hibával rendelkezett. A mintajellemzők meghatározása során igazodtunk az alkalmazott módszer támasztotta követelményekhez (Marsh et al. 1988). A minták a magyar gazdaság konszolidált ágazati bontását reprezentálják (Mann-Whitney U-teszt: $p_1 = 0,172$; $p_2 = 0,167$; $p_3 = 0,089$), és egyenletes eloszlást biztosítanak az alkalmazottak száma alapján számított méretkategóriák tekintetében (Kolmogorov-Smirnow-teszt: $p_1 = 0,091$; $p_2 = 0,056$; $p_3 = 0,051$). Az elemzések során követtük a szakirodalmi ajánlást (Wagner, 2013; Saktos, Mitev, 2007).

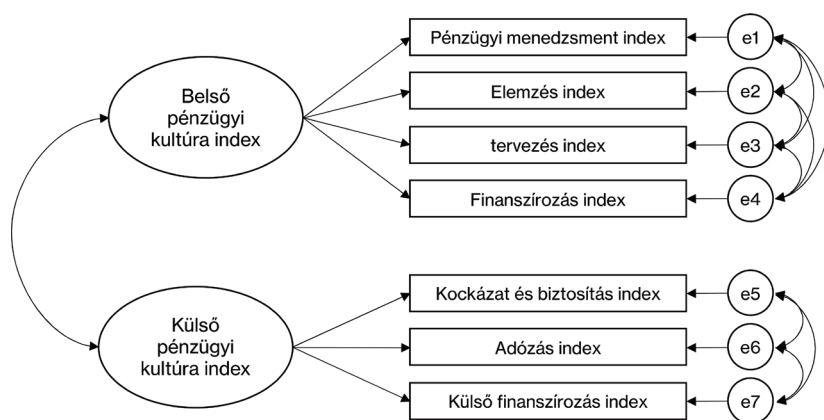
Az elemzéshez az IBM SPSS AMOS és a SmartPLS 4 programot használtuk. A modellekhez feltáró faktorelemzéssel létrehoztuk a komponens változókat a mért változókból, majd konfirmatív faktormodelleket hoztunk létre a konstrukciók validálásához (Husain et al., 2021; Levine, 2021).

EREDMÉNYEK

A következőkben bemutatjuk a pénzügyi kultúra index elemeiből felépített faktormodellt, és a különböző időpontokban vett mintákból származó almodelleket. Korábbi kutatásaink során az 1. ábra szerinti modellstruktúrát feltáró faktorelemzés segítségével hoztuk létre. Ebből látható, hogy a belső pénzügyi műveltség elemei közé tartozik a pénzügyi menedzsment index (jöveldelmezőség; hatékonyság; cashflow menedzsment; rendszeres kontrolling jelentések; pénzügyi tartalék; beruházás; költség-gazdálkodás; növekedés; tudatos pénzügyi, stratégiai menedzsment; modern banki és pénzügyi szolgáltatások használata), az elemzési index (a pénzügyi helyzet áttekintése; bevételi struktúraelemzés; likviditáselemzés; pályázati források megszerzésének lehetőségeinek elemzése; költség-szerkezetelemzés; jöveldelmezőségelemzés; terv-tényelemzés; eszközelemzés), tervezési index (bevételi és kiadási terv; tervezési premisszák és feltételek; írott stratégia; rövid távú operatív terv; pénzügyi stratégia; finanszírozási stratégia) és pénzügyi index (hitelfelvétel; likviditáskezelés; pénzügyi és tőkeszerkezet; belső finanszírozási eszközök alkalmazása; tőkeszerkezet tudatos kialakítása); míg a külső index a kockázati és biztosítási indexet (kockázatkezelés; pénzügyi információk beszerzése és elemzése; hitelbiztosítás), az adózási indexet (adóoptimalizálás keresése; adóoptimalizálás alkalmazása; pénzügyi döntések adóvonzatainak figyelembevétele) és a külső finanszírozási indexet (a Magyar Nemzeti Bank kommunikációjának követése; makrogazdasági folyamatok figyelemmel kísérése; az állam működésének és gazdaságpolitikai változásainak figyelemmel kísérése; tanácsadás alkalmazása; infláció és jegybanki alapkamat figyelemmel kísérése) tartalmazza.

A vállalati Pénzügyi Kultúraindex (a továbbiakban PKI) kialakításakor a fő cél az, hogy az index a vállalkozások pénzügyi tudatosságát rögzítse, valamint utaljon a tervezési, elemzési és ellenőrzési funkciók gyakorlatára, a likviditás tudatos kezelésére, a rövid és hosszú távú stratégiai tervezés tudatosságára, az információkhoz való széleskörű hozzáférésre, a korszerű banki szolgáltatások igénybevitelére, a tőkeintenzitásra, az eladósdottságra és a pénzügyi kockázatok kezelésére.

Az alábbi, konfirmatív modell tartalmazza a mért és a feltáró faktorelemzés (varimax rotáció és Kaiser-normalizáció) mutatóihoz kapcsolódó hibtagokat (e_1, \dots, e_7), a köztük lévő kovarianciát és a két látens változó közötti kapcsolatot létrehozó kovarianciát.

1. ábra: A Pénzügyi Kultúraindex konstrukciója

A teljes modell összes standardizált együtthatója szignifikáns ($p < 0,001$), a standard hiba mindenhol kellően alacsony, és az összetett megbízhatóság (CR: composite reliability) minden paraméter esetében kellően magas. A becült standard együtthatókat egymással is össze lehet hasonlítani, így láthatjuk, hogy melyik mutatónak melyik konstrukcióban van a legnagyobb súlya. A belső pénzügyi műveltségi mutatóban a pénzügyi menedzsment mutató, míg a külső pénzügyi műveltségben a külső finanszírozási mutató emelkedik ki. Ez utóbbi konstrukcióban a súlyok valamivel kisebbek a belső pénzügyi műveltség összetevőjéhez képest, de még így is a 0,5-es küszöbérték felett vannak és szignifikánsak.

A teljes modellhez hasonlóan a 2019-es adatsorokra illesztett modell is nagyon hasonló. Ennek egyik oka a módszertanra vezethető vissza, tekintve, hogy a feltáró faktormodellt a teljes adatbázisra építettük a lineáris kapcsolat biztosítása érdekében (ez azért is van, mert a megerősítő fázisban, amely a jelen cikk tárgya, egyszerre tudjuk tesztelni a teljes modellt), de a másik ok az, hogy a mintaelemek viszonylag magas száma miatt alacsony standard hibával dolgozhatunk, és így egy homogénebb, a valóságnak jobban megfelelő statikus modellt hozhatunk létre, ahol a konstelláció és a struktúra viszonylag állandónak tekinthető (ez igaz a telített és a függetlenségi modellekre is, amelyeket az illeszkedésvizsgálatban használtunk).

Mivel a teljes modell és a részmodellek is jól illeszkednek, és a becült paraméterek standardizáltak, közvetlenül összehason-

líthatjuk az egyes indexek becült paramétereit a vizsgált három évben. A pénzügyi műveltségi indexkomponens relatív fontossága változott a 2019-es COVID-19 világjárvány előtti utolsó „békeévben”, a világjárványt követő kezdeti át-szervezéskor és az orosz-ukrán háború miatti válsághelyzetben. 2022-re a pénzügyi gazdálkodási elemek indexe az összes index közül a legnagyobb súllyal rendelkezett. Az elemzési index, amely az index fontossági rangsorában a harmadik helyen áll, 2019 és 2021 között nem változott, de 2022-re jelentősen nőtt az értéke, ami azt jelzi, hogy az elemzések (üzleti, környezeti) szerepe eddig is fontos volt, de a gazdasági és piaci környezet bizonytalanságának növekedésével 2022-re a pénzügyi indexszel együtt még fontosabbá vált a szerepe. A tervezési index relatív fontossága azonban 2022-re nagyon jelentős maradt, de a standardizált együttható kissé csökkent. A finanszírozási index szerepe a belső pénzügyi műveltségben 2022-re nőtt.

A háború következtében a belső pénzügyi műveltségi index átrendeződött: az elemzési index és a finanszírozási index értékelődött fel leginkább, míg a tervezés (tervezhetőség) csökkent, de a pénzügyi menedzsment és az elemzés megmaradt.

2022-re a kockázati és biztosítási index vált a legértékesebb mutatóvá, először a COVID-19 világjárvány, majd a háború miatt. 2021-re az adózási index jelentősége csökkent, de 2022-re a külső pénzügyi műveltség elemei között nőtt, de a látens változó súlyozási rendszerében még mindig a legalacsonyabb súlyt kapta. A külső pénzügyi indexnek van a legnagyobb súlya ebben a konstellációban, és a háború növelte az értékét. A legtöbb központi bank szigorította a monetáris politikát, ami hatással volt a finanszírozási költségvetésekre. Magyarországon az alapkamat most 13%, az egynapos finanszírozási kamatláb pedig 18%. A hosszú lejáratú beruházási hitelek 20%-osak. A vezetők nem hagyhatják figyelmen kívül ezt a kamatlábat, még akkor sem, ha a költségvetésükben lehetetlen megtalálni a forrásokat. Ilyen magas finanszírozási költségek mellett elfogadhatatlanok a rossz döntések.

2022-re a külső pénzügyi műveltségi index elemei 9%-kal fontosabbak voltak, mint a belső elemek (3%). 2021-ben az adózási index jobban csökkent, mivel Magyarország és más OECD-or-

			2019				2021				2022			
			est. β	S.E.	C.R.	p	est. β	S.E.	C.R.	p	est. β	S.E.	C.R.	p
pénzügyi menedzsment	<---	belső elemek	0.863	0.026	30,77	***	0.858	0.050	31,12	***	0.868	0.078	25,11	***
elemzés	<---	belső elemek	0.794	0.026	33,88	***	0.791	0.026	34,68	***	0.864	0.032	26,95	***
tervezés	<---	belső elemek	0.823	0.027	35,34	***	0.814	0.027	35,76	***	0.798	0.033	28,22	***
finanszírozás	<---	belső elemek	0.684	0.026	27,67	***	0.664	0.027	27,56	***	0.695	0.037	22,01	***
kockázatok és biztosítás	<---	külső elemek	0.537	0.046	19,43	***	0.583	0.050	19,42	***	0.651	0.080	15,66	***
adózás	<---	külső elemek	0.443	0.066	11,19	***	0.422	0.073	11,38	***	0.491	0.124	9,31	***
külső pénzügyi elemek	<---	külső elemek	0.677	0.097	13,40	***	0.666	0.102	13,50	***	0.684	0.164	10,30	***

*** $p < 0,001$; S.E.: standard hiba; C.R.: kompozit megbízhatóság

szágok a COVID-19 járvány leküzdésére enyhítettek az adókon [99]. Az infláció, a növekvő finanszírozási költségek, a munkaerőhiány, a béremelési igények, a forrásanyag- és áruhiány, az elmaradt eljárások és egyéb kockázatok arra kényszerítették a vállalkozásokat, hogy komolyabban vegyék a kockázatokat és azok kezelését (a külső pénzügyi index része).

ÖSSZEGRZÉS

A tanulmányunk újszerű módszerrel vizsgálta a vállalati pénzügyi kultúrát. A fentiek szerint a belső pénzügyi műveltségi mutató az elemzést és a finanszírozást helyezte leginkább a középpontba, a külső pénzügyi kultúra mutató pedig a kockázatkezelést, ami közvetlenül kapcsolódik a közelmúlt járvány- és háborús folyamataihoz. A vállalatokon kívüli külső környezetben a bizonytalanság jelentősen megnőtt az elmúlt évben és szélesebb körben az elmúlt három évben. A 2020-as koronavírus-válság és a vele járó egészségügyi és gazdasági kockázatok kiszámíthatatlanná tették az üzleti életet mind országos, mind globális szinten. A 2022-es orosz-ukrán háború ezt tovább súlyosbította. A bizonytalanság mögött egy összetett rendszer áll, amelynek fő összetevői a gazdasági és geopolitikai erőviszonyok átrendeződése, a globális ellátási láncok megszakadása és a globalizáció-lokalizáció konfliktus újbóli felbukkanása. Pénzügyi műveltségi indexünk segíthet a pénzügyi döntéshozóknak, mert a 2020-as globális gazdaság árt a vállalati menedzsmentnek.

Eredményeink azt mutatják, hogy a külső pénzügyi kultúra index elemei számítanak, amikor a kockázatok növekednek. 2007-2008-ban a válságban lévő vállalatok nem változtattak üzleti folyamataikon vagy pénzügyi ismereteiken. Abban a nehéz helyzetben erős külső intézményesített támogatási rendszerre volt szükségük, mint például a Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogramja és állami támogatásokra. Az előző évtized végére azonban a kormányzat monetáris és fiskális tartalékai jelentősen lecsökkentek, így a vállalati pénzügyi tudatosságának nagyobb szerepe van, sőt állami szinten is nagyobb hangsúlyt kell helyezni, mert a korábbi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a vállalatok (különösen a legkisebbek) sorsa attól is függ, hogy a gazdaságpolitika hogyan segíti őket. Elméletileg az állam egyedül nem tudja fejleszteni a vállalati pénzügyi tudatosságot. Az államnak részt kell vennie, de a vállalatoknak is folyamatosan fel kell számolniuk lemaradásukat ezen a területen. Meggyőződésünk, hogy nagyobb pénzügyi kultúrával rendelkező vállalkozások tudatosabb és hatékonyabb gazdasági döntéseket hoznak, fellendítik a nemzetgazdaságot, erősítik a munkaerőpiacot (magasabb hozzáadott értékű pozíciókat teremtvé), és stabilizálják a GDP növekedését.

IRODALMI FELDOLGOZÁS

ANDERSON, A. – FOREST B. – DAVID T. R. (2017): Precautionary Savings, Retirement Planning And Misperceptions Of Financial Literacy. *Journal Of Financial Economics* 126: 383–98.

ASENGE, E.L. – ANYEBE, S.O. – NOMHWANGE, S.T. (2016): Financial Literacy And New Venture Performance In Developing Economies. *International Journal Of Latest Research In Humanities And Social Science*, 1(3):1-5. [HTTP://IJLRHSS.COM/VOLI-ISS3.HTML](http://IJLRHSS.COM/VOLI-ISS3.HTML) (ACCESSED ON: 05 AUGUST 2020).

BÁRCZI, J. – ZÉMAN, Z. (2015): A pénzügyi kultúra és annak

anomáliái. *Polgári Szemle: Gazdasági és társadalmi folyóirat*, 11(1-3):101-08. <https://polgariszemle.hu/archivum/93-2015-junius-11-efolyam-1-3-szam/gazdasagpolitika/651-a-penzuegyi-kultura-es-annak-anomaliai>.

- BÉRES, DÁNIEL – KATALIN HUZDIK (2013): Financial Literacy And Macro-Economics. *Pénzügyi Szemle*. https://www.penzugyiszemle.hu/upload/pdf/penzugyi_szemle_angol/volume_lvii_2012_3/a_298_312_beres_huzdik.pdf.
- BETHLENDI, A. – LENTNER, CS. (2018): Subnational Fiscal Consolidation: The Hungarian Path From Crisis To Fiscal Sustainability In Light Of International Experiences. *Sustainability* 10 : 9 Paper: 2978 , 16 P. (2018)
- CSISZÁRIK-KOCSIR, ÁGNES – GARAI-FODOR, MÓNIKA (2018): Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle*, 14 ÉVF., 1–3. SZ., 2018, 107–119., DOI: 10.24307/PSZ.2018.0809.
- DEMBINSKI, P. H. (2018): Etika és Felelősség: A Pénzügyi életben. Budapest, Kateg Oikonomia Kutató Intézet Alapítvány.
- ENIOLA, A.A. – ENTEBANG, H. (2017): Sme Managers And Financial Literacy. *Global Business Review*, 18(3):559-76. [HTTPS://DOI.ORG/10.1177/0972150917692063](https://doi.org/10.1177/0972150917692063).
- GYÖRFFY, DÓRA (2017): A bizalom a pénzügyekben. Válság és válságkezelés az európai unióba. TYPOTEX KIADÓ. BUDAPEST. Pp. 259, P.15-16.
- GYŐRI, Á. – CZAKÓ, Á. (2018): Some Features Of Hungarian Financial Literacy In The Light Of The Economic Behaviour Of Small And Medium-Sized Enterprises. *Public Finance Quarterly-Hungary* 63: 235–53.
- HELETA, M. (2014): Financial Literacy As A Factor In Reducing Entrepreneurial Risk. *Finiz 2014-The Role Of Financial Reporting In Corporate Governance 2014:112-14*. <https://doi.org/10.15308/Finiz-2014-112-114>.
- HUSAIN, T. – ARDHIANSYAH, M. – FATHUDIN, D. (2021): Confirmatory factor analysis: Model testing of financial ratio's with decision support systems approach. *International Journal of Advances in Applied Sciences*, 10(2), 115. <https://doi.org/10.11591/ijaas.v10.i2.pp115-121>
- KLAPPER, L. – LUSARDI, A. – PANOS, G.A. (2012): Financial Literacy And The Financial Crisis. *Netspar Discussion Papers Dp 03/2012-007*. World Bank: Washington, Usa. 1-54. [Http://Hdl.Handle.Net/10986/3266](http://hdl.handle.net/10986/3266) (Accessed On: 05 August 2020).
- KURUCZLEKI, ÉVA (2020): Overcoming Methodological Issues In Measuring Financial Literacy Of Companies, A Proposed Measurement Model. In *The Challenges Of Analyzing Social And Economic Processes In The 21st Century*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Pp. 222–40.
- LEE, T. D. (2017): Clear, Conspicuous, And Improving. *International Journal Of Bank Marketing* 35: 761–80.
- LENTNER, CS. (2015): Uncertainty Factors In National Economy Planning – International Effects And Hungary's Outlook Up To 2050 *Central European Political Science Review* 16 : 62 PP. 9-26. , 18 P. (2015)
- LENTNER, CS. (2019): Önkormányzati Pénz- És Vagyongazdálkodás. Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó. 67 p. Isbn: 9786155945854 Isbn: 9786155945434
- LEVINE, T. – HULLETT, C. R. – TURNER, M. M. – LAPINSKI, M. K. (2006): The Desirability of Using Confirmatory Factor Analysis on Published Scales. *Communication Research*

- Reports*, 23(4), 309–314. <https://doi.org/10.1080/08824090600962698>
- LUSARDI, A. – MITCHELL, O.S. (2014): The Economic Importance Of Financial Literacy: Theory And Evidence. *Journal Of Economic Literature*, 52(1):5-44. [HTTPS://DOI.ORG/10.1257/JEL.52.1.5](https://doi.org/10.1257/JEL.52.1.5).
- MARSH, H. W. – BALLA, J. R. – MCDONALD, R. P. (1988): Goodness-of fit indices in confirmatory factor analysis: The effect of sample. *Psychological Bulletin*, 102, 391–410.
- MILLS, K. – MCCARTHY, B. (2014): The State Of Small Business Lending: Credit Access During The Recovery And How Technology May Change The Game. Harvard Business School General Management Unit Working Paper, (15-004). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2470523 (Accessed On: 05 August 2020).
- NUNOO, J. – ANDOH, F. K. (2012): Sustaining Small And Medium Enterprises Through Financial Services Utilization: Does Financial Literacy Matter? Agricultural & Applied Economics Association's 2012 Aaea Annual Meeting, Seattle, Washington.
- OECD (2005): Improving Financial Literacy. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/finance/financialeducation/improvingfinancial-literacyanalysisissuesandpolicies.htm> (Accessed on: 5 August 2020).
- PÁL, ZSOLT (SZERK.) (2017): A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány Produkció: Economix Kft. Miskolc, p. 121, p. 5.
- PUTRI, W.W. – HAMIDI, M. (2019): Pengaruh Literasi Keuangan, Efikasi Keuangan, Dan Faktor Demografi Terhadap Pengambilan Keputusan Investasi (Studi Kasus Pada Mahasiswa Magister Manajemen Fakultas Ekonomi Universitas Andalas Padang). *Jurnal Ilmiah Mahasiswa Ekonomi Manajemen*, 4(1):210-24. <http://www.jim.unsyiah.ac.id/ekm/article/view/10703> (Accessed On: 5 August 2020).
- RAKOW, K. C. (2019): Incorporating Financial Literacy Into The Accounting Curriculum. *Accounting Education* 28: 384–400.
- SAJTOS, LÁSZLÓ – MITEV, ARIEL (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó.
- STELLA, G. P. – ENRICO M. C. – DOMITILLA, M. – VALENTINA C. – ARMANDO, P. (2022): Shedding Light On The Impact Of Financial Literacy For Corporate Social Responsibility During The Covid-19 Crisis: *Managerial And Financial Perspectives*. *Management Decision* 60: 2801–23.
- TIAN, G. – SHUYUAN Z. – SARA, H. (2020): Executive Financial Literacy And Firm Innovation In China. *Pacific-Basin Finance Journal* 62: 101348.
- TIAN, G. – SHUYUAN Z. – YAWEI, Q. (2023): Executive Financial Literacy And Corporate Performance: Evidence From Small And Medium-Sized Enterprises In China. *Asia-Pacific Journal Of Financial Studies* 51: 797–827.
- TÓTH, RÓBERT – KÁSA, RICHÁRD – LENTNER, CSA-BA (2023): The Impact Of Financial Culture On The Operation Of Hungarian Smes Before And During Covid-19. *RISKS* 10 : 7 p. 1 paper: 135 , 18 p.
- TÓTH, RÓBERT – KÁSA, RICHÁRD – LENTNER, CSA-BA (2023): Validating The Financial Literacy Index Of Hungarian Smes During The Covid-19 Pandemic And The Russian–Ukrainian War. *RISKS* 11 : 4 pp. 1-19. , 19p.
- WAGNER, W. E. (2013): *Using IBM® SPSS® Statistics for Research Methods and Social Science Statistics* (Fourth Edi). Sage Publications.
- YE, J. – KULATHUNGA, K. (2019): How Does Financial Literacy Promote Sustainability In Smes? A Developing Country Perspective. *Sustainability*, 11(10, 2990):1-21. <https://doi.org/10.3390/Su11102990>.
- ZABOLOTNYY, S. – WASILEWSKI, M. (2019): The Concept Of Financial Sustainability Measurement: A Case Of Food Companies From Northern Europe. *Sustainability*, 11(18, 5139):1-16. <https://doi.org/10.3390/Su11185139>.